

Tema 4: Koloniseringen af Grønland, 1600-1850

Hvalfangst

I begyndelsen af 1400-tallet forsvandt de sidste nordboer fra Grønland. Hvalfangst gjorde et par hundrede år senere igen Grønland interessant for europæerne. Fra hvaler fik man olie til bl.a. belysning. Sælskind og isbjørneskind kunne man købe af grønlænderne. Andre varer var narhvaltænder ("enhjørningetænder") og hvalrostænder. Som betaling fik grønlænderne tøj, redskaber af jern, glasperler og spiritus.

Først var det portugisiske hvalfangere, så fulgte hollænderne og andre søfartsnationer. Christian 4. mente, at han havde ret til hav og land mellem Norge og Grønland. Han sendte flere ekspeditioner afsted, der hjembragte varer fra Grønland – og ekspeditionerne bortførte også grønlændere, som de bragte med til Bergen og København. Men de andre søfartsnationer ville ikke opgive hvalfangsten og handelen med grønlænderne. I første halvdel af 1700-tallet var der hvert år omkring 150 hvalfangerskibe i Davis Strædet, så det lykkedes ikke Christian 4. at holde dem væk og genvinde kontrollen med handelen med Grønland.

Det gik bedre for hans søn og efterfølger Frederik 3., der også sendte flere ekspeditioner til Grønland og indførte en isbjørn i rigsvåbenet som tegn på, at han også herskede over Grønland. Omkring 1720 fik Hans Egede Frederik 4.'s tilladelse til at oprette Bergenskompagniet, der skulle anlægge handelspladser (kolonier), drive hvalfangst, fiskeri, lede efter mineraler og missionere i Grønland.

Bergenskompagniet fik efter få år økonomiske problemer. Så gik kronen (staten) ind i projektet under navnet Almindelige Handelskompagni. I løbet af århundredet anlagde kompagniet en række handelsstationer eller kolonier langs den grønlandske vestkyst. I 1770'erne blev Almindelig Handelskompagni opløst, og med oprettelsen af Kongelige Grønlandske Handel (KGH) overtog staten den direkte kontrol med styring af og handel med Grønland. KGH fik eller tog sig monopol på handelen med varer fra Grønland, og det var forbudt for grønlændere at handle med andre. De vigtigste monopolvarer var spæk og skind fra sæler, som grønlænderne jagede fra kajaker eller på isen ved sælernes åndehuller. KGH anlagde også en række hvalfangerstationer på Grønlands vestkyst.

Mission og skole

For Hans Egede var grønlænderne formørkede hedninge, og det gjaldt om så effektivt som muligt at få udryddet deres oprindelige religion og tilhørende ceremonier. Her var han især efter åndemanerne. Efter nogle årtier erkendte missionærerne, at skulle man have indført kristendommen i Grønland, måtte det ske i respekt for grønlændernes kultur og på deres sprog.

For at fremme missionsarbejdet gav den danske konge tilladelse til, at også de tyske pietister, brødremenigheden eller herrnhuterne fik lov til at missionere i Grønland. Og udbredelsen af kristendommen gik stærkt. En opregning fra 1789 viste, at henved 3.000 af Grønlands ca. 5.000 indbyggere var døbt.

I begyndelsen varetog danske missionærer dette arbejde. Men efter nogle år blev grønlandere inddraget som medhjælpere for missionærerne. De blev kaldt kateketer, og deres opgave var i sammenhæng med udbredelsen af kristendommen at varetage lidt undervisning, så grønlanderne selv kunne læse i Bibelen. I flere kolonier blev der opført kirker. I 1840'erne blev der oprettet to kateketseminarier i henholdsvis Nuuk og Ilulissat. Hvert år blev der optaget 6-8 unge mænd, som efter en op til seks år lang uddannelse var uddannet. Det betød, at missionen efterhånden kunne erstattes med grønlandske præster, og grønlandske lærere kunne varetage undervisningen.

Trigger – I gang med emnet

Se og læs en episode fra Lisbeth Valgreens tegneserie *Gaven*, der foregår under koppeepidemien i 1700-tallet.

Spørgsmål til kilderne

1. Hvalfangst og monopol

Kilde 1:

- Prøv at identificere de landområder, der er afsat på kortet.
- Hvor virker kortet nogenlunde troværdigt – og hvor er det helt forkert?
- Hvad kan være forklaringen på, at man i 1500-tallet troede, at Grønland var landfast med Norge?

Kilde 2:

- Hvordan jager grønlanderne hvaler?
- Hvorfor kunne det være farligt at jage hvaler på denne måde?

Kilde 3:

- Hvad viser kilden om hvalfangst?
- Hvad er de små både og kajakkernes funktion?

Kilde 4:

- Hvilke varer fik man ifølge kilden fra Grønland?
- Overvej om det i praksis var muligt at forhindre grønlanderne i at handle med fx hollandske hvalfangere.

2. Hans Egede og missionen

Kilde 1:

- På billedet fra 1898 prædiker Hans Egede på en grønlandsk sommerboplads. Hvilke virkemidler bruger han?
- Hvordan bor grønlanderne på sommerbopladsen?

Kilde 2:

- Hvilke kvaliteter fremhæver Hans Egede ved Pápa?
- Hvad viser det om Hans Egede?

Kilde 3:

- Hvordan forsøger Hans Egede at bruge fornuft for at få grønlænderne til at opgive troen på åndemånerne?
- Hvilke trusler bruger Hans Egede?
- Hvorfor var det mon vigtigt for Hans Egede med alle midler at få grønlænderne til at blive kristne?

Kilde 4:

- Hvordan er billedet "idylliseret"?
- Hvorfor lavede ophavsmanden (kunstneren) ikke et realistisk billede?

3. Hans Egedes syn på grønlænderne

- Hvilke grunde kan der være til, at man havde forskellige opfattelser af seksualmoral i Danmark og i Grønland?

4. På vej mod kolonisering

Kilde 1:

- Hvorfor mon man sendte straffefanger til Grønland?
- Undersøg om det blev en succes.

5. Sælfangst

Kilde 1:

- Hvordan jages sælen?
- På billedet er angivet a, b og c. Hvad er det?
- Find på internettet oplysninger om, hvordan en kajak var lavet.

Kilde 2:

- Hvorfor kaldes fartøjet en konebåd?
- Hvad blev det brugt til?
- Find på internettet oplysninger om, hvordan en konebåd var lavet.

Kilde 3:

- Sammenlign med billederne fra 1700-tallet (kilde 1 og 2). Hvilke forskelle og ligheder er der mellem kajaker og konebåde i 1700-tallet og begyndelsen af 1900-tallet?

Kilde 4:

- Hvad er teltene lavet af?
- Hvad fortæller det om grønlændernes liv, at de om sommeren boede i telte?
- Hvad foregår der i teltet?
- Hvad kan være forklaringen på, at mange grønlændere i begyndelsen af 1900-tallet havde både sommer- og vinterboplads?